

РОЗДІЛ 3. УРОК БІОЛОГІЇ: ПЛАНУВАННЯ, ПРОВЕДЕННЯ, АНАЛІЗ

Сучасний урок біології

Урок був і залишається основною організаційною формою навчання, що виконує навчальну, виховну, розвивальну функції.

Навчальна функція уроків біології полягає у формуванні природничо-наукового мислення й світогляду, освоєння вміння користуватися біологічними науковими поняттями як інструментом для пізнання світу.

Для здійснення виховної функції уроків біології потрібна цілеспрямована продумана діяльність учителя в системі уроків, теми, розділу, предмета, спрямована на здійснення гігієнічного, етичного, естетичного виховання, формування культури спілкування, культури праці, етичної поведінки. Виховну функцію має і зміст предмета, і методи навчання, і особистість учителя, його стиль спілкування з учнями.

Розвивальна функція уроків біології спрямована на формування особистості, розвиток у школярів особистісних психологічних особливостей: пам'яті, уваги, мислення, мовлення, спостережливості, допитливості. Розвиток особистості передбачає самовизначення, самонавчання, самоконтроль.

Таким чином, урок — це систематично застосовувана для розв'язання дидактичних завдань — освіти, виховання й розвитку учнів — основна форма організації вчителем навчання, що забезпечує реалізацію в єдиному процесі змісту, засобів, форм і методів навчання.

Крім уроку є й інші організаційні форми роботи: факультативні заняття, позакласні (позаурочні) заняття,

екскурсії тощо. Але саме урок є найважливішою формою навчання, тому що тільки в його рамках реалізується навчальна програма з біології.

Для викладання біології існує система уроків. У середині неї можна виділити системи з окремих тем, а в них — окремі уроки як структурні елементи.

Пристаюючи до розробки уроку, молодий учитель біології повинен визначити місце цього уроку в загальній системі уроків та його оптимальний зміст відповідно до вимог навчальної програми й цілей уроку, вибрати найбільш адекватні цілям методи, прийоми та засоби навчання.

Важливими умовами організації уроку є наявність кваліфікованого вчителя, який уміє працювати разом з колективом учнів, забезпеченість підручниками та навчальними посібниками, сприятливий психологічний клімат. До психолого-дидактичних умов організації уроку належать: наявність мотивації навчання, дотримання дидактичних принципів і правил організації навчально-виховного процесу.

Планування й проведення уроку біології визначається його цілями. Основними вимогами до уроку біології є: його спрямованість на досягнення конкретних цілей навчання, виховання, розвитку учнів, науковість його змісту, забезпечення умов для формування природничо-наукового світогляду, застосування адекватних методів навчання, що відповідають цілям уроку й змісту навчального матеріалу.

Важливою характеристикою уроку є його структура. Як обов'язкові компоненти будь-якого уроку, виділяють три складники: актуалізацію опорних знань, формування нових понять та застосування нових понять і способів дій — формування вмінь. Усі ці компоненти характерні для будь-якого уроку, але можуть бути присутніми в різних співвідношеннях. Найважливішими серед них є формування нових понять і способів дії, що неможливо здійснити без опори на попередній досвід і не застосовуючи набутих знань на практиці.

Не слід плутати структуру й побудову уроку. Композиція уроку складається зі змінюваних дидактичних етапів, у яких різні види діяльності вчителя та учнів ідуть один

1

2

3

4

за одним: індивідуальний контроль знань, бесіда, самостійна робота тощо. Побудова уроку визначається цілями, змістом навчання, особливостями класу, а також типом уроку.

Основними етапами сучасного уроку біології є:

- організаційний момент, що характеризується зовнішньою та внутрішньою (психологічною) готовністю учнів до уроку;
 - перевірка домашнього завдання;
 - актуалізація опорних знань для підготовки до нової теми;
 - постановка мети заняття перед учнями;
 - організація сприйняття й осмислення нової інформації;
 - первісна перевірка розуміння;
 - організація засвоєння способів діяльності шляхом відтворення інформації й вправ у її застосуванні;
 - творче застосування й набуття знань, освоєння способів діяльності шляхом розв'язання проблемних завдань, побудованих на основі засвоєних раніше знань та вмінь;
 - узагальнення матеріалу, що вивчається на уроці, й уведення його в систему раніше засвоєних знань;
 - контроль за результатами навчальної діяльності, здійснюваний учителем і учнями, оцінка знань;
 - домашнє завдання на наступний урок;
 - підбиття підсумків уроку.

Найбільш проста класифікація уроків здійснюється на основі дидактичної мети. За дидактичною метою уроки поділяють на уроки передачі й набуття нових знань, уроки закріплення й удосконалення знань та вмінь і уроки перевірки результатів засвоєння. Однак ця класифікація, як і будь-яка інша, досить відносна, тому що навчальний характер уроку передбачає, поряд з передачею нових знань, забезпечувати їхнє закріплення й контролювати їхнє засвоєння.

Інша класифікація уроків будується на основі домінуючих методів — лекція, бесіда, практичне заняття тощо. Але при одному головному методі вчитель зазвичай використовує ще безліч допоміжних методів та прийомів,

які відіграють при проведенні уроку не менш істотну роль. Найчастіше різноманітність методів на уроці настільки велика, що взагалі неможливо точно визначити його вид. Проте методи, які використовуються на уроці біології, завжди повинні відповідати цілям навчання та змісту уроку.

Добір системи адекватних методів і засобів навчання — це процес творчий. Він вимагає з боку вчителя постійного підвищення своєї методичної майстерності та професійного рівня.

Етапи підготовки уроку біології

Молодий учитель біології повинен знати, що не можна спланувати й провести гарний урок поза зв'язком з попередніми й наступними уроками, поза темою й програмою в цілому, поза системою уроків. Перш ніж планувати конкретний урок, необхідно зрозуміти, навіщо він потрібний. А для цього слід добре уявляти собі весь шкільний курс біології, бачити, яке місце займає та або інша тема в цьому курсі, й починати планувати саме систему уроків до теми.

Система уроків з кожної теми являє собою цілісну єдність. В основу її побудови покладений комплексний підхід до навчання, а функції кожного уроку визначаються дидактичною метою. На основі аналізу програми з біології слід визначити навчальні, виховні й розвивальні функції теми.

При складанні системи уроків з теми слід не тільки враховувати тематику кожного уроку, його цілі й зв'язок з іншими уроками, але й комплекс засобів навчання.

Під час проведення уроку навчальну мету можна поставити перед учнями у вигляді пізнавального завдання або проблемної ситуації. Предметний зміст уроку має відповідати програмі, але не повторювати підручник біології. Логіка викладу матеріалу, а також окремі приклади повинні відрізнятися від тих, що є в підручнику.

Основну частину уроку, як правило, присвячують вивченню нового матеріалу. Однак це може бути узагальнення, закріплення й удосконалення знань або перевірка результатів засвоєння. Наприклад, підсумкові уроки

1

2

3

4